

Hatvan évvel ezelőtt halt meg Jedlik Ányos István, a kísérleti fizika és elektrotechnika magyar úttörője, aki anyagi és politikai támogatás nélkül emelkedett fel az egyszerű jobbgyífiú sorból kora kiváló felfedezői közé. 1800. január 11-én Szimón (Komárom megye) született. Gimnáziumi tanulmányait kitűnő eredménnyel Nagyszombatban és Pozsonyban végezte. Fizikatanár szeretett volna lenni, ezért tanárai biztatására belépett a bencés rendbe, amelynek élte végéig tagja maradt. 1822. november 4-én tette le a tanári esküt. Előbb a győri líceumban, majd a pozsonyi akadémián tanított fizikát, természetrajzot és az akkori szokás szerint mezőgazdaságot is.

1835-ben pályázott először a pesti egyetem tanszékeire. A vizsgáló bizottság a pályázók közül az írásbeli és szóbeli vizsgálat alapján Jedlik Ányost jelölte a professzori állásra, de a kinevezést nem kapta meg. 1837-ben új pályázatot hirdettek. Ezen ismét Jedlik Ányos szerepelt legjobban, de a kinevezés húzódott, s csak 1839 novemberében kapta meg. 1840-

ben foglalta el a pesti egyetem fizikai tanszékét, ahol nyugalomba vonulásáig, 1878-ig működött. Közben 1848-ban a kar dékánja, 1863-ban az egyetem rektora lett. A Magyar Tudományos Akadémia 1858-ban levelező, 1873-ban tiszteletbeli tagjává választotta.

Jedlik igazi buvárkodó szellem volt. Otthona lett a laboratórium, örömet lelte a kísérletezésben. Munkássága gyakorlati jellegű volt. Kutatóösztöne járatlan utakon vezetett. Ezért tudott a fizika több területén eredetét alkotni.

Legjelentősebb találmányai közé tartozik az elektromágneses motor. 1825 őszén — amikor még a győri líceumban tanított — Oersted dán fizikus kísérletét ismételte meg, s a mágnesű áram okozta kiterését figyelte. A hatás fokozására fadobozra sokmenetű dróttkereszt csévélte és mágnesű helyett elektromágnes alkalmazott. Az elektromágnes gerjesztő áram irányát kellő pillanatban megváltoztatva, sikerült állandó körforgást létrehoznia.

A tudományos világ nagy része ma már elismeri, hogy Jedlik Ányos az első elektromágneses forgókészülék feltalálója. Arról azonban nagyon kevesen tudnak hazánk határain túl, hogy az elektromos dinamógép elvét is ő fedezte fel, s az ő tervei alapján készült az első dinamó. „A pesti egyetem fizikai szertárában van egy elektromos motorul és elektromos áramkeltőül használható gép — írja Eötvös Loránd 1897-ben — mely az intézet leltárába Jedlik ke-

zeírásával a következő módon van bevezetve:

Egy sarki villámindító... Cél-szerű használhatóság végett az eszköz rövid leírása és kezelési módja az alapdeszka alá csatolt írásban olvasható. Kigondolva Ión Jedlik Ányos által, elkészítve pedig Nuss pesti gépész műhelyében. Beszerzési ideje 1861. Ára 114 Ft 94 kr.”

A leltári adatok oklevélszerűen bizonyítják, hogy Jedlik Siemenst legalább hat évvel megelőzte. Erről a találmányról azonban semmiféle közleményt nem adott ki, s a tudományos világ előtt Siemens a dinamó feltalálója.

A villamosságban körébe vágó tanulmányai közül *A villanytelepek egész működésének meghatározása* (ez volt az akadémiai székfoglalója), *Csőves villámgyújtókról vagy villámszedőkről*, *Csőves villámszedők láncolatáról* szölk a legjelentősebbek.

A két utóbbi egy igen érdekes készülményre vonatkozik, amelyet 1873-ban a bécsi világtkiállításon a haladás érdemével tüntettek ki.

Jelentős optikai és akusztikai tanulmányokat is végzett. Saját tervezésű osztógépével milliméterenként több mint 300

rezgésszerű és egy haladó mozgás egyidejű leírására szolgáló készülék ma is használható tanítási segédeszköz.

Nemcsak mint tudós, hanem mint tanár is a legkiválóbbak közé tartozott. Az egyetemi katedrát elfoglalva, megkezdte az oktatás és a kísérleti anyag korszerűsítését. A szertárak fejlesztésére kevés lehetősége nyílt. A tanszék évi dotációja 64 forint volt. (Ugyanakkor a bécsi egyetem fizikai intézete csak *anyagbeszerzésre* évi 1100 forintot kapott.) A költségek jelentős részét saját fizetéséből fedezve, átalakította a bemutatott termet, amely addig egy sötét, korszerűtlen és fűthetetlen szobácska volt.

Számos javaslatot, felterjesztést dolgozott ki, hogy egyetlen tanársegédet (ahogy ő nevezte „segélt”) osszanak be a tanszékre. A helytartótanács azonban *nem tartotta indokoltnak a kérést.*

Hallgatói szerették. A tanulást igyekezett könnyűvé tenni. Előadásából sohasem hiányzott a kísérlet. Számos új, sajáttervezésű bemutatott eszközzel gazdagította a fizikai intézet szertárát. A legnagyobb elnyomás alatt (1850) tankönyvet írt *A természettan elemei* címen, hogy hallgatóinak magyar nyelvű könyvet adjon, az addig használt latin tan-

könyvek helyett. Szorgalmasabb tanítványaival külön is foglalkozott és bevezette őket a tudományos kísérletezés technikájába.

Jedlik Ányos, a természettudós több mint félszázadon át szakadatlanul dolgozott a legmostohább körülmények között, szolgálta az emberiség, a tudomány haladását. Jedlik Ányos, a tanár, ötvenhárom éven át tanította a fizikát és sok tanárt, természettudóst, szakembert képzett. Élete folytonos küzdelem volt a maradiság, a szüklátókörség, a tudatlanság ellen, de ez a küzdelem nem tőrt meg és nem örölte fel.

Életét azok a szavak jellemzik a legjobban, amelyeket néhány nappal halála előtt mondott: *„Életem hosszú volt, de a munka sohasem fárasztott.”*

Gémesi József

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: *Gémesi József*

Cím: *Jedlik Ányos*

JEDLIK ÁNYOS ISTVÁN

(1800–1895)

Forrás: *Jedlik Ányos 1955. 10. 13.*

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

Osztályozás

92

Jedlik Ányos

Idő

1955

Személy:

Helyszám: